

УДК 81'42+811.111

Н. Д. Борисенко,
кандидат філологічних наук, доцент
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
n.d.bor@mail.ru

КОМПЛІМЕНТ В ПЕРСОНАЖНОМУ ДИСКУРСІ БРИТАНСЬКОЇ ДРАМИ

Статтю присвячено аналізу компліменту в персонажному дискурсі британської драми. Описано підходи до вивчення драматургічного дискурсу, розглянуто сучасний етап лінгвістичного аналізу драматургічного тексту. Визначено проблеми, що привертають увагу лінгвістів у драматичному творі. Узагальнено підходи до аналізу компліменту в теорії мовленнєвих актів, сучасній комунікативістиці та генристиці. Досліджено специфіку реалізації тактики компліменту в персонажному мовленні, її залежність від соціально-статусних характеристик персонажів та ситуації спілкування.

Ключові слова: персональний дискурс, драматичний твір, комплімент, мовленнєвий акт, тактика.

Постановка проблеми. Когнітивно-дискурсивний підхід до аналізу спілкування дозволяє зосередити увагу на вивченні особливостей використання мовних та мовленнєвих явищ учасниками комунікативної взаємодії. Актуальними залишаються спроби створення типології дискурсу, виділення його видів та аналізу особливостей функціонування мовних та мовленнєвих явищ в різних видах дискурсивної діяльності. Наше дослідження персонажного дискурсу має на меті визначити особливості реалізації компліменту в мовленні персонажів британської драми.

Наразі драматичний твір привертає до себе увагу дослідників, що працюють в різних галузях мовознавства, оскільки актуальним залишається аналіз художніх текстів різних типів та жанрів. Не втрачає своєї значущості аналіз мови драматичного твору, в якому виділяють персонажну та авторську підсистеми. Сьогодні існує як традиційний підхід до дослідження тексту драми, направлений на виявлення стилістичних та прагматичних особливостей висловлювань дійових осіб, так і спроби когнітивно-дискурсивного аналізу драматичного твору як складного механізму, що будується та функціонує відповідно до власних законів. На часі розгляд драматичного твору як формату знання, що відображає певні підсумки людського досвіду [1: 126] та конкретну культуру [2: 506]. З іншого боку, дискурсивний аспект драматичного твору дозволяє інтерпретувати останній як особливий вид комунікації [3: 4], в якому актуалізується як персональний, так і авторський дискурс.

Наше дослідження враховує комунікативно-прагматичний підхід до аналізу мовних даних та використовує елементи комунікативного та прагмалінгвістичного аналізу для вивчення персональної підсистеми британської драми. **Метою дослідження** є аналіз тактики компліменту, що реалізується в мовленні дійових осіб. Традиційним у сучасному мовознавстві є аналіз компліменту в руслі теорії мовленнєвих актів, хоча невизначеним залишається клас, до якого варто відносити комплімент. Відповідно до класифікації мовленнєвих актів Дж. Серля та Д. Вандервекена комплімент належить до експресивів, що мають на меті виразити позитивні почуття мовця відносно певної події [4: 225]. Як експресив розглядає комплімент Н. А. Трофімова, включаючи його до підкласу інфлуктивів, мовленнєвих актів, в яких реалізується емотивно-оцінне відношення мовця до слухача [5: 22]. Проте така позиція не є одностайною, наприклад, Н. І. Формановська [6: 193] відносить комплімент до класу етикетних МА, тобто таких, що направлені на встановлення, підтримання та демонстрацію контакту. При цьому наголошується, що експресивність та вираження емоцій можуть бути як позитивними, так і негативними, в той час як комплімент та схвалення, що слугують підняття настрою, створенню додаткових стимулів до спілкування, сприяють досягненню комунікативних та позакомунікативних цілей.

З іншого боку, досить плідною є традиція аналізу компліменту в сучасній генристиці, коли комплімент аналізується як оцінний мовленнєвий жанр, що визначається як оцінно-етикетний тип висловлювання, який має на меті налагодити, підтримати чи розвинути бажаний мовленнєвий та соціальний контакт [7]. З точки зору конвенцій спілкування, а саме теорії ввічливості, реалізація компліменту та схвалення дозволяє мовцю дотримуватись стратегії позитивної ввічливості [8], що сприяє підвищенню ситуативного статусу слухача та створенню дружньої атмосфери у комунікативній взаємодії.

У вітчизняній традиції комплімент розглядають як один з аспектів схвалення у вигляді люб'язних, приємних слів, що, як правило, підвищує настрій партнера, створює сприятливий мікроклімат спілкування [9]. Врахування статусних характеристик учасників спілкування показує, що в англійських країнах комплімент відносять до сфери спілкування між представниками різних статей, при цьому комплімент чоловіка чоловіку вважається некоректним, а жінки жінці – нецирим [10: 126].

У нашому дослідженні ми розглядаємо комплімент як один із варіантів тактики схвалення, який реалізується мовцем у вигляді позитивного оцінного висловлювання, що стосується особистості або поведінки слухача та має на меті створити доброзичливу атмосферу спілкування. Аналіз персонажного

дискурсу британської драми дозволяє зробити висновок, що реалізація компліменту є характерною для комунікативної поведінки персонажів-чоловіків при звертанні до жінок:

He gazes at her, obviously impressed. There is a pause as he looks at her in silence.

Paula. *What's the matter?*

Frank (softly). *You look – beautiful.*

She smiles, enjoying his flattery, though a little embarrassed by it.

Paula. *Thank you.*

Frank. *Really beautiful...* [11: 6-7]. Як бачимо з прикладу, в інтеракції представників протилежних статей персонаж-чоловік робить комплімент стосовно зовнішності жінки (*You look – beautiful*). Щирість компліменту доводять невербальна складова комунікативної поведінки персонажа-чоловіка (*He gazes at her, obviously impressed*) та повтор комплімента (*Really beautiful*). При цьому комплімент як варіант тактики схвалення виявляється дієвим, про що свідчать як невербальна (*She smiles, enjoying his flattery, though a little embarrassed by it*), так і вербальна (*Thank you*) реакції персонажа-жінки.

Комплімент, направлений на схвалення зовнішності жінки, адресується не завжди слухачеві, а стосується третьої особи, присутньої при розмові:

Joan. *Oh, Rex – this is my sister. Eva, this is Rex Randolph.*

Rex. (with appreciation) *A sister as well! Why Joan, you never told me you had such a pretty sister* [12: 11].

У персонажному дискурсі британської драми комплімент стосується не лише зовнішності, а й особистості жінки Загалом:

Bellamy Right. (He moves to her) *You know, Mrs Ashe – you're a right good lass yourself. (Quietly) A right good lass.*

They look at each other for a second. Lindsey smiles.

Lindsey (quietly) *Thank you* [13: 43]. Як бачимо з прикладу, тактика компліменту реалізується в інтеракції знайомих. Щирість тактики підкреслюється повтором репліки персонажем-чоловіком (*you're a right good lass yourself; A right good lass*), а її дієвість – комбінацією вербальної (*Thank you*) та невербальної (*Lindsey smiles*) реакцій у комунікативній поведінці персонажа-жінки.

Крім того, комплімент, який реалізується персонажем-чоловіком, може стосуватись окремої характеристики персонажа-жінки. Наприклад:

Rex. *You **have** got a good memory.*

Joan. *Only for certain things* [12: 11]. Комплімент, що реалізується персонажем-чоловіком, позитивно оцінює пам'ять персонажа-жінки. Проте реакція останньої показує, що вона не сприймає комплімент, підкреслюючи у своїй репліці вибірковість своєї пам'яті (*Only for certain things*), що робить тактику неуспішною.

У той же час комплімент може викликати відкритий протест зі сторони адресата:

Stacey. *Good morning, Inspector.*

Lennox (looking at Stacey). *If I may say so, Madam, you appear to have survived your unfortunate experience remarkably well.*

Stacey. *Don't let my make up deceive you, Inspector. I'm still very shaky.*

Lennox. *Yes, indeed, I expect you are* [14: 19]. В діаді інспектор поліції – жертва нападу персонаж-чоловік робить комплімент жінці. При цьому персонаж-чоловік передбачає негативну реакцію на комплімент, про що свідчать умовне підрядне з модальним дієсловом *may* (*If I may say so*), офіційне звертання *Madam* та комбінація складної дієслівної структури (*appear to have survived*) з політично-коректною лексикою (*unfortunate experience*). При цьому реакція персонажа-жінки у вигляді емоційного ін'юнктиву (*Don't let my make up deceive you, Inspector*) та констатив з інтенсифікатором *very* (*I'm still very shaky*), що описує її емоційний стан, знижує ефект компліменту та змушує персонажа-чоловіка застосувати тактику згоди із жінкою (*Yes, indeed, I expect you are*).

З іншого боку, комплімент має місце при оцінці персонажами-жінками особистості та поведінки чоловіків. Так, персонаж-жінка робить комплімент батькові:

Brad. *Anyway, the pain has disappeared so there's nothing to worry about. As a matter of fact I've been feeling very frisky.*

Stacey (releasing his arm). *You look fine. Not a day over...*

Brad. *Now don't you start! I've had that malarkey ever since I woke up this morning. I look sixty, I feel sixty, and worst of all – I am sixty!* [14: 8]. Як бачимо з прикладу, тактика компліменту, який позитивно оцінює зовнішній вигляд чоловіка (*You look fine*), використовується персонажем-жінкою у відповідь на повідомлення батька про покращення стану його здоров'я і має на меті підтримати позитивний настрій персонажа-чоловіка. Однак тактика не є успішною, оскільки спроба продовжити комплімент висловлюванням про вік персонажа-чоловіка (*Not a day over...*) викликає його негативну реакцію. У результаті персонаж-чоловік перериває дочку та використовує тактику наказу у вигляді емоційного ін'юнктиву (*Now don't you start!*), який комбінується із констативами, що описують ментальний стан мовця.

Висновки. Таким чином, аналіз персонажного дискурсу британської драми показує, що комплімент як варіант тактики схвалення має місце у мовленні представників обох статей. Темою компліменту виступає зовнішність, розумова, емоційна сфери, особистість та поведінка слухача. Комплімент є як незалежною тактикою, так і реакцією на попередні репліки комунікантів. Успішність тактики визначається реакцією адресата компліменту, що комбінує подяку з невербальною реакцією. Неуспішність тактики визначається негативною реакцією адресата компліменту, який або спростовує інформацію, що стає основою компліменту, або виявляє своє невдоволення доречністю компліменту як тактики.

Подальшою перспективою дослідження, на наш погляд, є комплексний аналіз тактик, що направлені на підвищення статусної позиції мовця й слухача в персонажному дискурсі британської драми та створення відповідної їх типології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Петрова Н. Ю. Категория когерентности в текстах английской драмы / Н. Ю. Петрова // Вестник Иркутского государственного лингвистического университета. – № 3. – 2010. – С. 125–131
2. Кубрякова Е. С. Язык и знание : На пути получения знаний о языке : Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова / Рос. академия наук. Ин-т языкознания. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
3. Голованева М. А. К вопросу о драматургической коммуникации / М. А. Голованева // Вопросы лингвистики и литературоведения. – № 1. – 2010. – 99 с.
4. Серль Дж. Основные понятия исчисления речевых актов / Дж. Серль, Д. Вандервекен // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 18. – М. : Прогресс, 1986. – С. 151–169.
5. Трофимова Н. А. Экспрессивные речевые акты в диалогическом дискурсе. Семантический, прагматический, грамматический анализ : [монография] / Н. А. Трофимова. – СПб. : Изд-во ВВМ, 2008. – 376 с.
6. Формановская Н. И. Коммуникативно-прагматические аспекты единиц общения / Н. И. Формановская. – М. : ИКАР, 1998. – 291 с.
7. Волюнкина С. В. Речевые жанры комплимента и похвалы в дифференциальном аспекте / С. В. Волюнкина // Актуальные проблемы общего и регионального языкознания : [мат-лы всерос. науч. конф. с международ. участием, (26 октября 2008 года)]. – Уфа, 2008. – С. 108–115
8. Brown P. Politeness : Some Universals in Language / Penelope Brown and Stephen C. Levinson. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1987. – 345 p.
9. Міщенко В. Я. Комплімент в мовленнєвій поведінці представників англословних (британської та американської) культур : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / Вікторія Яківна Міщенко ; Харк. держ. ун-т. – Харків, 1999. – 18 с.
10. Карасик В. И. Язык социального статуса : [монография] / В. И. Карасик. – М. : Институт языкознания РАН, 1992. – 330 с.
11. Benfield D. In for the Kill / Derek Benfield. – L. : Samuel French, 1981. – 88 p.
12. Manktelow B. Death Walked in / Bettine Manktelow. – L. : Samuel French, 1979. – 57 p.
13. Hastings Ch. Soft September Air / Charlotte Hastings. – L. : Samuel French, 1979. – 71 p.
14. Durbridge F. Gentle Hook / Francis Durbridge. – L. : Samuel French, 1975. – 80 p.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Petrova N. Yu. Kategoriya kogerentnosti v tekstakh angliyskoy dramy [The Coherency Category in Texts of English Drama] / N. Yu. Petrova // Vestnik Irkutskogo gosudarstvennogo lingvisticheskogo universiteta [Irkutsk State Linguistic University]. – № 3. – 2010. – S. 125–131.
2. Kubriakova E. S. Yazyk i znanie : Na puti polucheniya znanij o yazyke : Chasti rechi s kognitivnoy tochki zreniya. Rol' yazyka v poznanii mira [Language and Knowledge : on the Way to Receiving the Knowledge about the Language : Parts of Speech in the Cognitive Aspect. The Language Role in the Cognition of the World] / E. S. Kubriakova / Ros. Akademiia nauk. In-t yazykoznaniiia. – M. : Yazyki slavianskoy kul'tury, 2004. – 560 s.
3. Golovaneva M. A. K voprosu o dramaturgicheskoy kommunikatsii [To the Question of Drama Communication] / M. A. Golovaneva // Voprosy lingvistiki i literaturovedeniia [Questions of Linguistics and Literary Studies]. – № 1. – 2010. – 99 s.
4. Searle J. Osnovnye poniatiya ishchesleniia rechevykh aktov [Basic Notions of the Speech Acts Calculus] / J. Searle, D. Vanderveken // Novoe v zarubezhnoy lingvistike [New in Foreign Linguistics]. – Vyp. 18. – M. : Progress, 1986. – S. 151–169.
5. Trofimova N. A. Ekspressivnye rechevye akty v dialogicheskom diskurse. Semanticheskii, pragmaticheskii, grammaticheskii analiz [Expressive Speech Acts in the Dialogical Discourse. Semantic, Pragmatic, Grammar Analysis] : [monografiia] / N. A. Trofimova. – SPb. : Izd-vo VVM, 2008. – 376 s.
6. Formanovskaia N. I. Kommunikativno-pragmaticheskie aspekty edinit obshcheniya [Communicative-Pragmatic Aspects of Communicative Units] / N. I. Formanovskaia. – M. : IKAR, 1998. – 291 s.
7. Volynkina S. V. Rechevye akty komplimenta i pokhvaly v differentsial'nom aspekte [Speech Acts of Praise and Compliment in the Differential Aspect] / S. V. Volynkina // Aktual'nye problemy obshchego i regional'nogo yazykoznaniiya [Current Problems of General and Regional Linguistics] : [mat-ly vseros. nauch. konf. s mezhdunarod. uchastiem, (26 oktiabria 2008 goda)]. – Ufa, 2008. – S. 108–115
8. Brown P. Politeness : Some Universals in Language / Penelope Brown and Stephen C. Levinson. – Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1987. – 345 p.

9. Mishchenko V. Ya. Kompliment v movlenneviy povedintsi predstavnykiv angloamerykans'koyi ta amerykans'koyi kul'tur [Compliment in the Speech Behavior of the Representatives of the English Language (British and American) Cultures] : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 "Germans'ki movy" / Viktoriya Yakivna Mishchenko ; Khark. derzh. un-t. – Kharkiv, 1999. – 18 s.
10. Karasik V. I. Yazyk sotsial'nogo statusa [The Language of the Social Status] / V. I. Karasik. – M. : Institut yazykoznavaniia RAN, 1992. – 330 p.
11. Benfield D. In for the Kill / Derek Benfield. – L. : Samuel French, 1981. – 88 p.
12. Manktelow B. Death Walked in / Bettine Manktelow. – L. : Samuel French, 1979. – 57 p.
13. Hastings Ch. Soft September Air / Charlotte Hastings. – L. : Samuel French, 1979. – 71 p.
14. Durbridge F. Gentle Hook / Francis Durbridge. – L. : Samuel French, 1975. – 80 p.

Матеріал надійшов до редакції 02.10. 2014 р.

Борисенко Н. Д. Комплимент в персонажном дискурсе британской драмы.

Статья посвящена анализу комплимента в персонажном дискурсе британской драмы. Описываются подходы к изучению драматургического дискурса, рассматривается современный этап лингвистического анализа драматургического пространства. Изучаются проблемы, привлекающие внимание лингвистов в драматическом произведении. Обобщаются подходы к анализу комплимента в теории речевых актов, современной коммуникативистике и генрике. Исследуется специфика реализации тактики комплимента в персонажной речи, ее зависимость от социально-статусных характеристик персонажей и ситуации общения.

Ключевые слова: персонажный дискурс, драматическое произведение, комплимент, речевой акт, тактика.

Borysenko N. D. Compliment in the Personages' Discourse of British Drama.

The article deals with the compliment realization in the personages' discourse of British Drama. The drama is researched as a complex mechanism which is built and functions according to its own laws. The contemporary approaches to the dramatic text analysis including both traditional and cognitive-discourse aspects are taken into account. The perspectives of linguistic analysis of drama based on the personages' and author's discourse are singled out. The attribution of the compliment to expressive speech acts which express the speaker's positive emotions or etiquette speech acts which establish and maintain the contact is discussed. Compliment which is also viewed as an evaluative genre of speech in the latest linguistic research, its aim, pragmatic value and contents are described. The politeness theory is employed to analyze the complement in the personage's remarks as a component of the positive politeness strategy. The specific character of the compliment realization in the personages' speech based on the communicative-pragmatic approach is specified with the help of the component and contextual analyses. The role of compliment in the creation of the positive atmosphere in the process of the communication is singled out. The research proves that the compliment is a variant of the tactics of praise which includes the positive evaluation of the listener's appearance, mental, physical, emotional characteristics and behaviour and aims at strengthening the listener's position. The reaction to the compliment which can be both negative and positive is described.

Key words: personages' discourse, drama, compliment, speech act, tactics.